

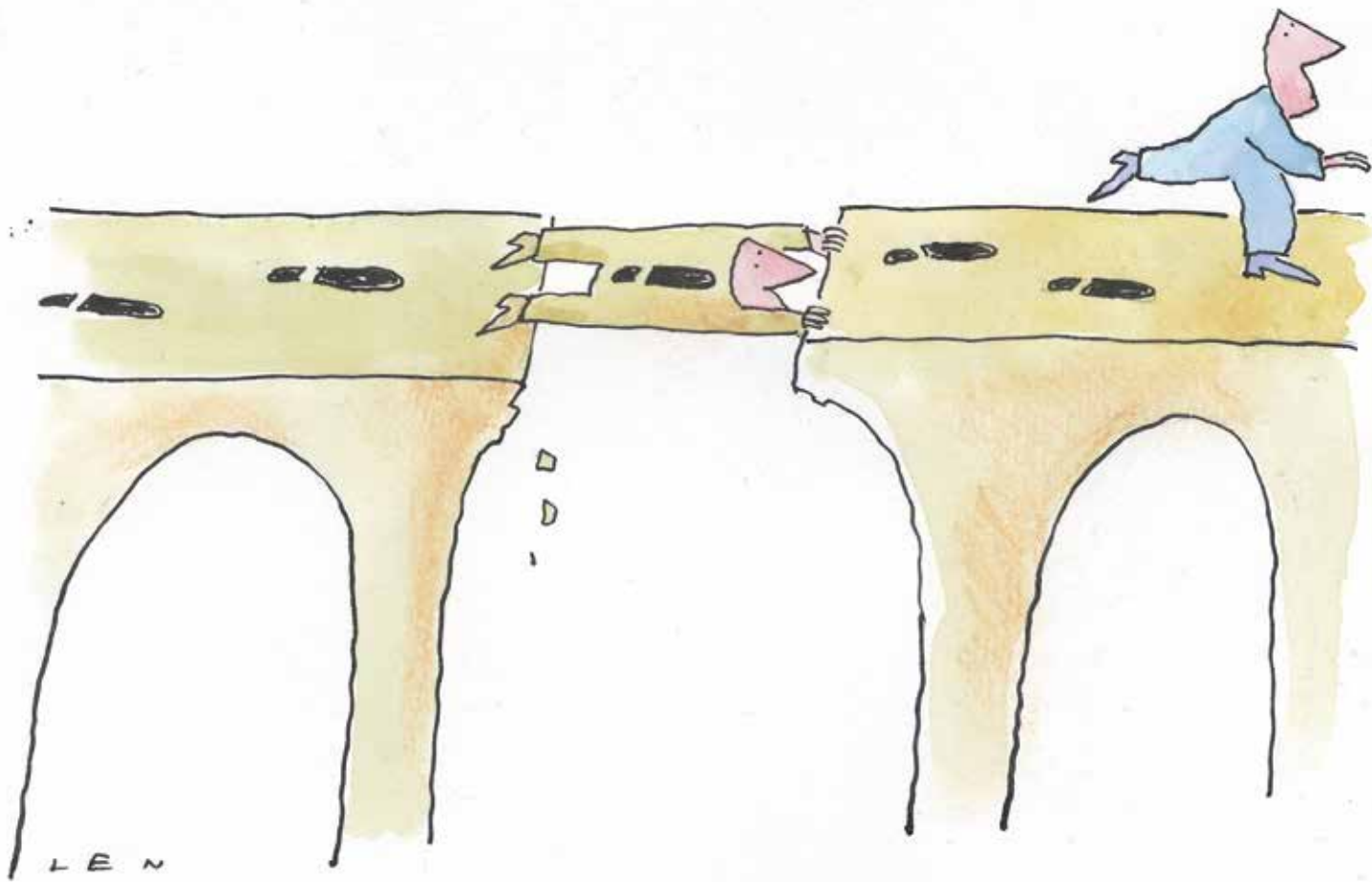
SPANNING

KANSEN VERSUS KLASSE

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

jaargang 24, nummer 5, december 2022

KANSSEN VERSUS KLASSE

Illustratie: Len Munnik©

Wie in onze maatschappij succesvol is, gelooft graag dat hij of zij dit door eigen inzet en talent bereikt heeft. 'Ik heb er toch hard voor gewerkt?', hoor je mensen vaak zeggen die het helemaal gemaakt hebben. En geef ze eens ongelijk: als je gelooft in het idee dat iedereen gelijke kansen heeft, dan heb jij gewoon net wat beter je best gedaan dan een ander.

In deze Spanning bespreken we wat er problematisch is aan het bijna heilige geloof in kansengelijkheid.

Welke gevolgen heeft het voor onze maatschappij en in hoeverre is er eigenlijk sprake van gelijke kansen in Nederland?

Dit nummer gaat ook over klasse. Want hoe graag we ook willen geloven dat iedereen gelijk is in Nederland, sociale klasse is nog altijd heel erg bepalend voor je kansen in het leven. De persoonlijke verhalen van Ron Meyer, Sinan Çankaya en Joris Luyendijk illustreren dat. Evenals het onderzoek van Mick Matthys naar de belevenissen van

eerstegeneratiestudenten uit de werkende klasse.

Om uiteindelijk tot gelijkere kansen komen, zijn gelijkere uitkomsten nodig. Het zou niet uit moeten maken welke opleiding je hebt gedaan of wat voor werk je doet om bestaanszekerheid te hebben. ■

Dit is het laatste nummer van de Spanning. Per 1 januari aanstaande gaat de Spanning op in de Tribune.

IN DIT NUMMER

4 KANSEN ZIJN NIET GELIJK

Het idee van gelijke kansen voor iedereen klinkt prachtig, maar is in de praktijk vooral een rechtvaardiging voor maatschappelijke ongelijkheid.
Bart Linssen

8 BEELDVERHAAL KLASSEN

De documentaireserie 'Klassen' laat zien hoe bepalend sociale klasse is voor je kansen in het onderwijs.
Tijmen Lucie

10 'ALS SOCIALE STIJGER MOET JE STERK IN JE SCHOENEN STAAN'

Mick Matthys vertelt over zijn onderzoek naar de belevenissen van eerstegeneratiestudenten uit de werkende klasse.
Tijmen Lucie

13 SOCIALE KLASSE IS TERUG VAN NOOIT WEGGEWEEST

Ron Meyer, Sinan Çankaya en Joris Luyendijk prikken in hun boeken de mythe van de meritocratie genadeloos door.
Tijmen Lucie

Lees de Spanning online op: sp.nl/spanning

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 25 euro per jaar voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl

Redactieadres
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl

Redactie
Ruud Kuin
Bart Linssen
Tijmen Lucie
Eduard van Scheltinga

Tekstredactie
Peter Sas

Redactieraad
Jannie Visscher

Basisontwerp
Thonik en BENG.biz

Vormgeving
Nenad Mečava

illustratie cover
Nenad Mečava

Tenzij anders vermeld, is op de inhoud van deze publicatie de Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel-GeenAfgeleideWerken 3.0 Nederland licentie van toepassing. creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

KANSEN ZIJN NIET GELIJK

Tekst: Bart Linssen Illustraties: Nenad Mečava

Gelijke kansen voor iedereen klinkt prachtig, maar blijkt in de praktijk een loze belofte. Toch wordt kansengelijkheid als rechtvaardiging gebruikt voor maatschappelijke ongelijkheid. Want als de kansen voor iedereen gelijk zijn, dan is ieder individu verantwoordelijk voor het eigen succes of falen. Een dergelijke maatschappij van winnaars en verliezers is zowel onwenselijk als onrechtvaardig. Wie echt wil werken aan gelijke kansen kan zich beter inzetten voor gelijkere uitkomsten.

Niet je sociale achtergrond, maar je talent en inzet bepalen je maatschappelijk succes. Dat is althans de belofte van de *meritocratie*. Deze term werd voor het eerst gebruikt door de Britse socioloog en politicus Michael Young. In zijn roman *De opkomst van de meritocratie* uit 1958, wordt er vanuit het jaar 2034 teruggeblikt op ruim een eeuw kansenbeleid. We lezen over een wereld waarin vol goede bedoelingen wordt gewerkt aan sociale mobiliteit voor eenieder die dat kan en wil, maar die eindigt in grote verdeeldheid en conflict.

Young vat het ideaal van de meritocratie samen in een overzichtelijke formule: **IQ + inspanning = verdienste**. Van IQ en inspanning kunnen we ons wel een voorstelling maken: hoe slim je bent en hoeveel doorzettingsvermogen je hebt. Verdienste is lastiger. Het is een eenvoudiger woord voor merite, dat je ook kunt vertalen als 'wat iets werkelijk waard is'. Het bepalen van die werkelijke waarde is niet neutraal, maar vindt plaats in de context van een bepaald type samenleving.

DE MARKT

In de moderne kapitalistische samenleving wordt verdienste bepaald door de economische waarde van je verkochte arbeidsuren (op de arbeidsmarkt) of je succes als

ondernemer (op de kapitaalmarkt). Wie zich aanbiedt als gediplomeerd econoom of jurist, maakt kans op een baan in een duur kantoor. Wie slechts een rijbewijs heeft, kan het proberen als pakketbezorger. Welke opleiding je hebt gevolgd, bepaalt dus voor een belangrijk deel je marktwaarde. Deze staat vaak in geen verhouding tot je maatschappelijke relevantie. In hun essay *Waarom vuilnismannen meer verdienen dan bankiers* uit 2015 wezen Rutger Bregman en Jesse Frederik er al op dat vuilnismannen, zorgverleners en leerkrachten veel minder salaris verdienen dan bankiers, lobbyisten en consultants, terwijl de maatschappelijke bijdrage van de eerste groep aanzienlijk groter is dan van de laatste. Deze tegenstelling tussen essentiële en niet-essentiële beroepen, kwam tijdens de coronacrisis nog eens duidelijk aan het licht. Toch leidde de toegenomen waardering voor de essentiële beroepen niet tot hogere salarissen.

In de meritocratie waarin wij leven wordt je verteld: wie meer salaris wil ontvangen, moet maar beter zijn best doen. Deze kant van het meritocratische ideaal heeft opvallend veel politieke overtuigingskracht. Denk bijvoorbeeld aan *The American Dream*, de overtuiging dat je je met veel talent en inzet kunt opwerken van

krantenjongen tot miljonair. Volgens de Amerikaanse politicoloog Michael Sandel (zie kader op pagina 7) gelooft nog altijd 77 procent van de Amerikanen 'dat hard werken succes oplevert en dat we ons lot in eigen handen hebben'.

KANSENGELIJKHEID

Hoewel wij in Nederland een dergelijke overtuiging als typisch Amerikaans zien, wordt ook hier de meritocratische formule onderschreven. Wij noemen het alleen *kansengelijkheid*. Een ideaal dat door politici van links tot rechts wordt gedeeld. En waar ook best iets voor te zeggen valt, want het alternatief, namelijk dat je afkomst je maatschappelijke positie bepaalt, is nog veel slechter.

Vraag is wel hoe het met de kansengelijkheid in Nederland gesteld is. Volgens de meest recente sociale mobiliteitsindex van het World Economic Forum is Nederland wat betreft kansengelijkheid het op vijf na beste land van de wereld, met alleen maar Noord-Europese landen boven zich. Zoals zo vaak bij dit soort lijstjes, is het goed om te kijken wat er nu precies gemeten wordt. En wat blijkt: het gaat vooral om de toegang tot en de kwaliteit van het onderwijs. Niet of er in de praktijk ook daadwerkelijk gelijkere kansen worden gecreëerd.

IQ + inspanning = verdienste

Kinderen met verschillende achtergronden krijgen niet dezelfde onderwijskansen

Dat is niet onbelangrijk, want goed toegankelijk onderwijs betekent nog geen gelijke kansen voor iedereen. Sommige kinderen krijgen van huis uit veel meer mee aan algemene ontwikkeling dan anderen, of komen uit het 'juiste' milieu waardoor ze eerder instromen op een hoger onderwijsniveau, of hebben ouders die extra onderwijshulp voor ze regelen. Allemaal voordelen die niet voor ieder kind zijn weggelegd. Wie iets over kansengelijkheid wil zeggen, doet er daarom goed aan naar de werkelijke resultaten te kijken.

Zo heeft de OESO, de club voor rijke landen, in 2018 resultaten gepubliceerd over de mate van sociale mobiliteit van nieuwe generaties in een aantal landen. Daarbij is berekend hoe groot de kans is dat kinderen van een vader uit de laagstbetaalde groep tot de laagste of juist tot de hoogste inkomensgroep zullen toetreden. Zoals te zien in figuur 1 is die kans in Denemarken bijna gelijk: het inkomen van de vader bepaalt nauwelijks of zijn kinderen tot de laagste of hoogste inkomensgroep gaan behoren. In Nederland is de kans een stuk groter dat zijn kinderen ook de laagste inkomens zullen hebben. Groter zelfs dan in het Verenigd Koninkrijk, dat toch bekendstaat om zijn grote verschillen tussen rijk en arm.

De winnaars en verliezers van de onderwijsrace staan dus in zekere zin al vast voordat de wedstrijd is begonnen. Volgens hoogleraar economie Anne Gielen lopen de verschillen in Nederland zelfs op. Voor de financiële crisis van 2008 was de kans op sociale stijging nog aanzienlijk, daarna nam die snel af. Ook de Onderwijsraad ziet de kansengelijkheid toenemen, onder meer door het gebruik van particuliere onderwijsondersteuning. Uit een recent rapport van de raad blijkt dat één op de vijf kinderen een vorm van dergelijke ondersteuning krijgt.

Maar liefst twee derde van deze steun wordt betaald door ouders die zelf hbo of universiteit hebben gedaan.

Kinderen met verschillende sociale achtergronden krijgen dus niet dezelfde onderwijskansen. En toch zijn de winnaars van de onderwijsrace er vaak van overtuigd dat zij er op eigen kracht zijn gekomen. Zij hebben er hard voor moeten werken en krijgen in hun ogen wat hen toekomt. Een voorbeeld van iemand die er pas recent achterkwam dat hij wel heel veel meewind heeft gehad op school en in zijn carrière, is journalist Joris Luyendijk (zie pagina 15). Bevoorrechte mensen zoals hij vormen slechts een kleine drie procent van de bevolking, maar bezetten vrijwel alle topposities. Een uitkomst die zeer onwaarschijnlijk zou zijn als er sprake was van kansengelijkheid.

GELUK

Wie maatschappelijke succes wil, moet dus vooral meer geluk hebben dan een ander. Precies daarom is verdienste zo'n slechte rechtvaardiging voor maatschappelijke ongelijk-

heid. Geluk heb je, of heb je niet. Hoe voor jou het kwartje valt, maakt echter veel uit. Volgens het CBS is het risico op armoede twee tot vier keer groter voor praktisch geschoolden dan voor theoretisch geschoolden. Dit heeft ook weer invloed op de kans op een goede gezondheid, op levensgeluk en op de kansen van je kinderen.

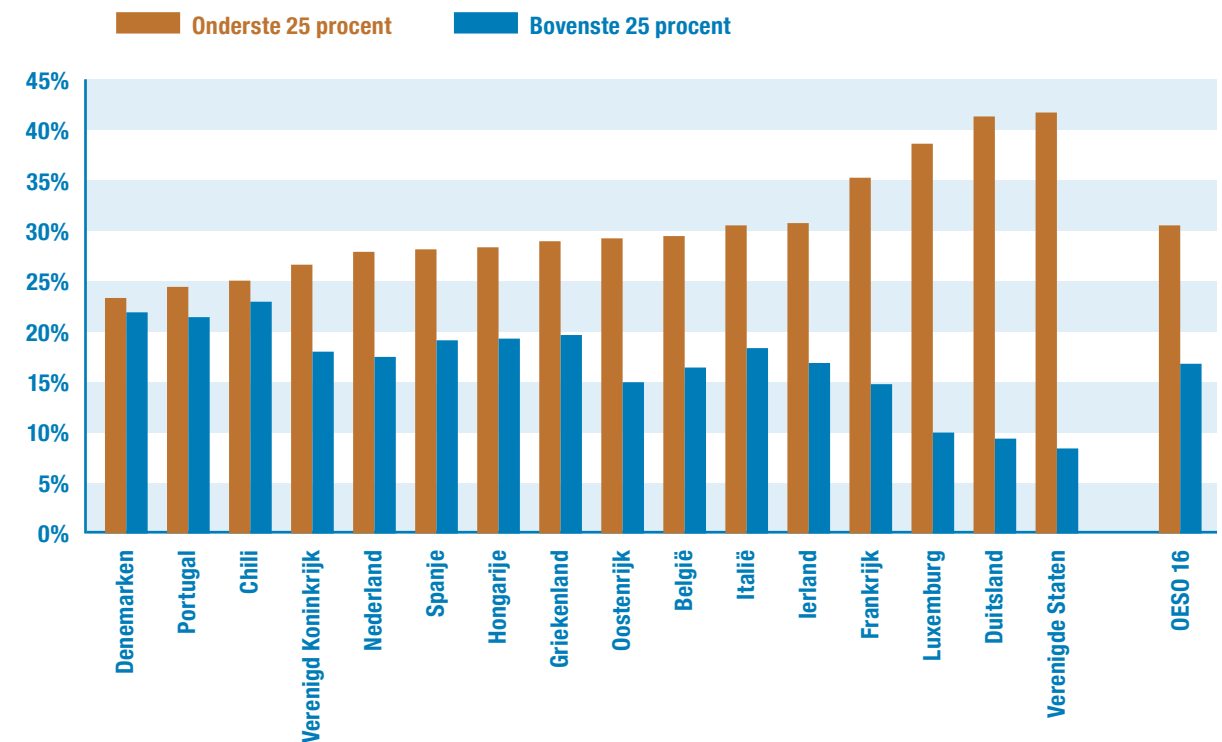
Alle reden dus om beleid te maken dat niet alleen gericht is op meer gelijke kansen maar ook op meer gelijke uitkomsten. Ongeacht de van d opleiding die je hebt gevolgd of de baan die je hebt (of niet), zou iedereen in Nederland voldoende middelen van bestaan moeten hebben om fatsoenlijk rond te kunnen komen. Of zoals bestuurskundige Mark Bovens van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid zegt: 'Gelijke kansen zijn belangrijk, maar niet genoeg. Sociale rechtvaardigheid gaat ook over uitkomsten. Dat betekent bijvoorbeeld dat je ook met een MBO-diploma bestaanszekerheid hebt, dat je niet bent aangewezen op onzekere, tijdelijke baantjes, dat je een inkomen hebt waar je een gezin van kan onderhouden, dat je kinderen naar een fatsoenlijke school kunnen, en dat je ook met een lager inkomen fatsoenlijk kunt wonen in een prettige buurt.'

BESTAANSZEKERHEID

Het is een politieke keuze om voor deze bestaanszekerheid te zorgen. Door met publieke woningcorporaties te werken aan voldoende betaalbare en kwalitatief goede woningen. Door met publieke energiebedrijven de energierekening betaalbaar te houden. Door vaste contracten de norm te maken en te investeren in goede en toegankelijke zorg en onderwijs.

Allemaal zaken die prima betaald kunnen worden wanneer er fatsoenlijk belasting wordt geheven bij diege-

PERCENTAGE PERSONEN IN DE 25 PROCENT HOOGSTE EN LAAGSTE INKOMENSGROEP MET EEN VADER IN DE 25 PROCENT LAAGSTE INKOMENSGROEP

Bron: A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility, OEC.

nen die het geluk hebben bij de winnaars te horen. Een belasting op (vaak geërfde) hoge vermogens zou een goed begin zijn, bijvoorbeeld door boven een bepaald bedrag hoge percentages belasting te innen. Daarvoor is ook genoeg draagvlak: uit recent onderzoek van de Universiteit Utrecht blijkt dat een meerderheid van de Nederlanders één tot drie miljoen euro als het ideale maximumvermogen ziet.

Zo'n gelijkere samenleving is veiliger, gezonder en prettiger voor iedereen, concluderen epidemiologen Richard Wilkinson en Kate Pickett in hun boek *The Spirit Level* uit 2009. Ook voor de kansengelijkheid is een gelijkere samenleving beter. Wilkinson en Pickett laten zien dat in landen met minder ongelijkheid en armoede kinderen betere basisvaardigheden ontwikkelen en minder kinderen voortijdig hun school verlaten. Wie dus serieus wil zijn over gelijke kansen, maakt werk van gelijkere uitkomsten. ■

WEG VAN WINNAARS EN VERLIEZERS

De Amerikaanse politicoloog Michael Sandel publiceerde in 2020 het boek *De tirannie van verdienste*, waarin hij onderzoekt wat de gevolgen zijn van het Amerikaanse geloof in de maakbaarheid van het eigen succes. Het idee dat je verantwoordelijk bent voor je eigen succes of falen, is diepgeworteld in de Amerikaanse samenleving. De beperkte mogelijkheden tot sociale mobiliteit, het gevoel van superioriteit van de winnaars en de onvrede bij de verliezers zetten de maatschappij echter zwaar onder druk.

De belangrijkste vraag die Sandel onderzoekt, is wat de gevolgen zijn van de ideologie van de meritocratie voor de Amerikaanse democratie. Aan de ene kant ziet hij Democraten als Obama en Clinton hameren op het belang van

onderwijs als oplossing voor sociale ongelijkheid. Aan de andere kant ziet hij Republikeinen als Trump gebruik maken van de onvrede over de stijgende ongelijkheid en het uitblijven van de beloftes van de Democraten.

Los van de partijpolitiek ziet Sandel dat veel van de politieke conflicten terug te voeren zijn op het onbegrip tussen de winnaars en verliezers. De oplossing zoekt hij in dialoog: verschillende groepen die met elkaar in discussie gaan over hun individuele behoeften of over wat er nodig is voor het gezamenlijk welzijn. Met als doel om een einde te maken aan de onderlinge verwijten over het behalen dan wel uitblijven van maatschappelijk succes, en om meer bescheiden te zijn over het eigen succes.

Hoe meer diploma's, hoe beter.

Beeld: Human©

KLASSEN

De documentaireserie 'Klassen' die eind 2020 door de NPO werd uitgezonden (en terug te zien is via NPO Start), maakte op veel mensen een diepe indruk. De serie volgt een aantal leerlingen van verschillende scholen uit Amsterdam-Noord, voornamelijk uit groep acht. Sommige kinderen krijgen veel ondersteuning van hun ouders, andere kinderen moeten het helemaal alleen

doen. Sommigen voelen de druk om te presteren, anderen zijn vooral bezig met overleven. De serie laat goed zien hoe bepalend sociale klasse is voor de kansen die je krijgt in het onderwijs. Kinderen van praktisch geschoolde ouders krijgen vaker een lager schooladvies dan kinderen van theoretisch geschoolde ouders, ook al hebben ze evenveel talent. Het roept de vraag op wat

bepalender is voor het behalen van een diploma: het opleidingsniveau van de ouders of de eigen kwaliteiten van het kind. Gelukkig zijn er nog altijd bevlogen leraren die het verschil kunnen maken voor onze kinderen. Ook die zien we terug in Klassen.

De serie bracht veel teweeg in de politiek. Er werden Kamervragen gesteld en in de verkiezingscampagne van

2021 was kansengelijkheid een belangrijk onderwerp. Op de VVD na hadden alle partijen er iets over in hun verkiezingsprogramma staan. Ook Rutte IV zegt voor kansengelijkheid te gaan, alleen hoe blijft voorsnog onduidelijk. ■

Kijk de serie via sp.nl/npoklassen

‘ALS SOCIALE STIJGER MOET JE STERK IN JE SCHOENEN STAAN’

Tekst: Tijmen Lucie Illustraties: Nenad Mećava

‘Wie voor een dubbeltje geboren is, wordt nooit een kwartje’, luidt een oud gezegde. Helaas gaat dit nog altijd op voor veel kinderen uit de werkende klasse. Zij krijgen simpelweg niet dezelfde onderwijskansen als kinderen uit de middenklasse. Slagen ze er toch in om op de universiteit te komen, dan lopen ze tegen klassenverschillen aan. Mick Matthys, zelf een sociale stijger, schreef er een boek over, *Rennen in de buitenbocht*.

› Waarom heeft u dit boek geschreven?

‘In het eerste deel van mijn proefschrift uit 2010 besteed ik veel aandacht aan sociale theorieën over sociale stijging. Van veel mensen die mijn proefschrift lazen, kreeg ik terug dat ze dat deel oversloegen omdat ze het te moeilijk vonden. Daarom besloot ik om een meer publiek-vriendelijke versie te schrijven, waarin ik duidelijker heb uitgelegd wat het betekent om als kind uit de arbeidersklasse sociaal te stijgen en met welke klassenproblematiek je dan te maken krijgt. Daarbij liep ik al langer met het idee rond om ook kinderen van arbeidsmigranten te interviewen. Dat is het tweede deel van het boek geworden.’

› Vanwaar de titel *Rennen in de buitenbocht*?

‘Eigenlijk om twee redenen. In de eerste plaats gebruikte een van de geïnterviewden uit mijn proefschrift deze uitdrukking. Hij zei dat hij altijd het gevoel had dat hij iets extra’s moest doen om erbij te blijven, alsof hij in de buitenbocht liep. En in de tweede plaats is er in 1976 in België een boek verschenen over dezelfde klassenproblematiek met de titel *In de buitenbaan*. *Rennen in de buitenbocht* is dus op beide gebaseerd. Ik vond het wel een toepasselijke titel, omdat hij duidelijk maakt dat je als kind uit de arbeidersklasse veel meer inspanning moet leveren om tot hetzelfde resultaat te komen.’

› Wat heeft de Nederlandse overheid na de Tweede Wereldoorlog gedaan om sociale stijging van arbeiderskinderen mogelijk te maken?

‘Er zijn verschillende soorten stimulansen geweest. De oudste geïnterviewden kregen nog een ‘rijkstoelage’. Dat was een tegemoetkoming van de overheid in de studiekosten en het levensonderhoud voor getalenteerde kinderen uit armere milieus. Eigenlijk was het een soort prestatiebeurs. Als je slaagde, hoefde je het geleende bedrag niet terug te betalen. Eind jaren zestig werd dit principe van ondersteuning van arme, getalenteerde studenten

losgelaten en kwam er een stelsel waarin iedere student – onafhankelijk van het inkomen van de ouders – een studielening kreeg. Dit stelsel maakte in de jaren tachtig plaats voor de basisbeurs: een lening die een gift werd als de student binnen tien jaar afstudeerde. Om in 2015 vervangen te worden door een rentedragende lening, die inmiddels weer heeft plaatsgemaakt voor de basisbeurs.

Wat typisch is voor Nederland, is de gedachte dat je zelf voor je studie moet betalen, omdat je er persoonlijk voordeel uithaalt. In België en Frankrijk redeneert men anders. Daar vinden ze dat je studenten ruim moet ondersteunen, omdat zij later bijdragen aan de ontwikkeling van het land. Daarom krijgen studenten in België en Frankrijk hogere beurzen en betere voorzieningen dan in Nederland.’

› In hoeverre is de sociale stijging van arbeiderskinderen gelukt?

‘Niet. Het aandeel van arbeiderskinderen onder studenten is nooit veranderd. Het is altijd rond de tien procent gebleven. Kinderen uit arme gezinnen krijgen vaak een lager schooladvies. Ze moeten dan een veel langere weg afleggen dan kinderen uit de middenklasse. Velen haken daarbij af. Er is ooit een onderzoeker geweest die beweerde dat arbeiderskinderen net zo goed slaagden aan de universiteit als kinderen uit de middenklasse. Op zich is dat juist, alleen voor kinderen uit de arbeidersklasse is het veel moeilijker om op de universiteit te komen en om het er vol te houden.’

› Welk effect heeft het Nederlandse onderwijsbeleid op de maatschappelijke ongelijkheid gehad?

‘Dat is in 2007 onderzocht door de socioloog Jaap Dronkers. Zijn conclusie was helder: ondanks de mooie doelstelling om sociale ongelijkheid te bestrijden, heeft het onderwijsbeleid van de laatste decennia de sociale ongelijkheid alleen maar versterkt. Dronkers weet dat onder meer aan het gebrek aan specifieke ondersteuning voor sociale

stijgers en aan het afnemende belang van de Cito-toets voor het schooladvies van leerlingen.’

› U heeft voor uw proefschrift tweëndertig eerstegeneratiestudenten uit België en Nederland geïnterviewd. Waar liepen zij tijdens hun studie tegenaan?

‘Waar ze vooral tegenaan liepen was onbekendheid. Onbekendheid met de universiteit en met de codes die daar golden. Kinderen uit de middenklasse kenden deze codes wel, maar kinderen uit de arbeidersklasse niet. Voor hen was het lastig om ze

‘Het aandeel van arbeiderskinderen onder studenten is nooit veranderd’

Foto: archief Mick Matthys

Mick Matthys (1945) studeerde filosofie en sociale pedagogiek aan de Katholieke Universiteit Leuven. Vanaf 1976 tot aan zijn pensioen gaf hij les aan de Universiteit Utrecht. In 2010 promoveerde hij op een biografisch onderzoek naar de loopbaan en levensloop van academici uit de arbeidersklasse, getiteld *Doorzetters*. In 2021 verscheen *Rennen in de buitenbocht*, een herziene, geactualiseerde en uitgebreide uitgave van zijn proefschrift.

onder de knie te krijgen. Sommige mensen die ik gesproken heb, haakten daarom af. Die konden er niet mee omgaan. Anderen kozen ervoor om ze te negeren, maar dan plaatste je jezelf wel buiten de groep.'

› **Hoe reageerde het thuisfront?**
'Er was sprake van vervreemding. Ik heb mijn ouders bijvoorbeeld nooit duidelijk kunnen maken wat ik studeerde. Ik studeerde sociale pedagogiek, maar zij wisten niet beter of ik deed iets met opvoeding. Ze zijn ook nooit in Leuven geweest waar ik studeerde, ik heb ze ook nooit uitgenodigd. Ik had het idee dat we in twee werelden leefden. Als ik thuis kwam nam ik de rol van zoon aan en op de universiteit die van

student. Dat gevoel van vervreemding hoorde ik ook terug bij de mensen die ik geïnterviewd heb. Een van hen gaf bijvoorbeeld aan dat haar moeder haar als dochter niet kon combineren met dat ze arts was. Ze vroeg haar wel eens om medisch advies, maar als ze dat dan gaf, zei haar moeder dat ze niet moest denken dat ze alles beter wist dan zij.'

› **Hoe kwamen klassenverschillen op het werk tot uiting en in hoeverre hebben deze de loopbaan van de geïnterviewden beïnvloed?**
'Een van hen was docent aan de Universiteit Utrecht. Hij was al snel gepromoveerd en was een bekende naam in de academische wereld. Ik vroeg hem waarom hij nooit professor was geworden. Hij gaf aan dat hij niet wist hoe dat moest. Hij had nooit geleerd te netwerken. Hij kende de codes niet. Ik ook niet. Mede daarom ben ik pas op latere leeftijd gepromoveerd. Je wordt geconfronteerd met klassenverschillen en om die te overbruggen moet je sterk in je schoenen staan. En daarvoor heb je identiteitskapitaal nodig.'

› **Wat bedoelt u met identiteitskapitaal?**
'Sociale stijgers missen de juiste sociale en culturele codes. Ze hebben ook geen sociaal netwerk dat ze verder kan helpen. Dus wat moeten ze doen? Ze moeten het zelf maken. Daarvoor hebben ze 'egosterkte' nodig, een begrip uit de psychologie. Egosterkte houdt in dat je al bij je geboorte een soort innerlijke kracht bezit, die je daarna verder ontwikkelt. Je bouwt een eigen identiteit op en je bent in staat om door ervaringen sterker te worden. Dat noem ik identiteitskapitaal. Dit heb je als sociale stijger nodig om het gebrek aan sociaal en cultureel kapitaal te compenseren.'

› **Voor uw boek heeft u ook veertien kinderen van arbeidsmigranten geïnterviewd. Wat zijn de belangrijkste overeenkomsten en verschillen met de sociale stijgers uit de autochtone arbeidersklasse?**

'De sociale problematiek is grotendeels hetzelfde. Beide lopen tegen dezelfde sociale en culturele grenzen van hun klasse aan. Het meest opvallende verschil vond ik de ambitie van de ouders van migrantenkinderen. Hun eigen ambitie, die zij nooit hebben kunnen waarmaken omdat ze bleven hangen in zwaar en slecht betaald werk, droegen zij over aan hun kinderen. Dat deden de autochtone ouders niet, die remden soms zelfs de ambitie van hun kinderen.'

› **Hoe zouden er meer kinderen uit de werkende klasse op de universiteit kunnen komen?**
'Ik geloof erg in een gemeenschappelijk onderwijstraject tot zestien jaar. Dus kinderen niet al op twaalfjarige leeftijd laten kiezen tussen vwo, havo of vmbo, maar pas als ze zestien zijn. Daarmee voorkom je voor een deel dat kinderen uit arme gezinnen op een te laag niveau instromen. Ik juich ook zeer de initiatieven toe die er zijn om eerstegenariestudenten aan de universiteit te helpen. Zo is er het *Class-Conscious Academics Network* van de Universiteit Utrecht dat aandacht vraagt voor het belang van sociale klasse aan de universiteit. En je hebt het Eerste Generatie Fonds dat eerstegenariestudenten aan de Universiteit Utrecht financieel ondersteunt.' ■

SOCIALE KLASSE IS TERUG VAN NOOIT WEGGEWEEST

Tekst: Tijmen Lucie Illustraties: Nenad Mečava

Nederland is geen klassenmaatschappij meer, zo hoor je vaak zeggen. Dat was iets van vroeger. Tegenwoordig bepalen talent en inzet je plaats in de maatschappij, in plaats van afkomst. Als je maar hard genoeg je best doet, kun je bereiken wat je wil. Dat geldt voor iedereen, ongeacht achtergrond, etniciteit of huidskleur. Drie recent verschenen boeken prikken deze mythe genadeloos door. De persoonlijke verhalen van Ron Meyer, Sinan Çankaya en Joris Luyendijk laten zien dat klassenverschillen in Nederland nog altijd bestaan.

'Dit is het verhaal van jullie leven, jullie volharding en jullie opoffering, van mijn worsteling met die opoffering. Dit is het verhaal van een klasse die niet meer leek te bestaan. Bespot en bespuugd. Vergeten en genegeerd door de heersende macht. Een klasse van onzichtbaren die onmisbaar blijken. Dit is een verhaal van mensen waar het aan de talkshowtafels of in de boeken vrijwel nooit over gaat.'

Met dit krachtige statement opent *De Onmisbaren* van oud-SP-voorzitter Ron Meyer. Het is een ode aan zijn ouders en zijn sociale klasse, en tegelijkertijd een aanklacht tegen de heersende klasse. Meyer groeide op in een typisch arbeidersgezin. Vader koelmonteur, moeder thuiszorger. Thuis hadden ze het niet breed, geldzorgen waren nooit ver weg. Zijn beide ouders kregen al op relatief jonge leeftijd te maken met gezondheidsproblemen. Dat is typerend voor zijn klasse, stelt Meyer. Zij gaan gemiddeld zes jaar eerder dood en worden vijftien jaar eerder ziek dan mensen uit de middenklasse. Het maakt hem woest. Zijn klasse hield het land overeind tijdens de coronacrisis, maar de beloning daarvoor bleef uit. En dat terwijl de zorgverleners, distributiewerkers, schoonmakers, supermarktmedewerkers, pakketbezorgers en al die andere cruciale beroepen, een veel groter risico liepen om besmet te raken en ziek te worden dan de professionele middenklasse die veilig thuis kon

werken. 'De kans om te overlijden was voor de armste 20 procent van de Nederlanders twee keer zo hoog als voor de rijkste 20 procent', schrijft Meyer.

Volgens hem moeten we het weer over klasse hebben en is het hoog tijd dat de heersende klasse wordt uitgedaagd. Hij geeft daar enkele inspirerende voorbeelden van. Zoals Kristie, chauffeur van beroep en ouder in het toeslagenschandaal, die Mark Rutte tijdens een verkiezingsdebat publiekelijk te kijk zette. Of Soufian, vulploegmedewerker bij Albert Heijn, die tijdens een aandeelhoudersvergadering de hoogste bazen van Ahold stil kreeg

door de de helft van zijn pak uit te trekken uit protest tegen het karige jeugdloon. Of zijn vriend Kapi, vakbondsleider en schoonmaker bij Philips, die een onderdirecteur van het bedrijf liet toezeggen dat hij en zijn collega's bij ziekte doorbetaald zouden worden.

In *De Onmisbaren* lezen we ook over de worsteling van Meyer met zijn identiteit. Want waar hoort hij nu eigenlijk bij? Hij voelt zich verwant met de werkende klasse waaruit hij afkomstig is, maar ook met de middenklasse waartoe hij inmiddels behoort. 'Het hart in de ene klasse, het hoofd in de andere, en buikpijn van deze vertwijfeling', vat hij de tweestrijd van een klassenmigrant mooi samen.

MICROEVOLUTIES

Eenzelfde worsteling vinden we terug in *Mijn ontelbare identiteiten* van cultureel antropoloog Sinan Çankaya. Als kind van Turkse arbeidsmigranten groeit hij op in een volkswijk in Nijmegen. Al van jongs af aan krijgt hij te maken met vooroordelen, discriminatie en uitsluiting. Op de middelbare school wordt hij door zijn overwegend witte klasgenoten als Turk 'verantwoordelijk gehouden voor alle kwesties met Turken en Turkije'. Als hij een keer te laat op school komt, bijt zijn leraar geschiedenis hem ten overstaan van de hele klas toe dat het met hem als Turk nooit wat zal worden. Deze leraar, Nico Konst, blijkt voorzitter van de extreemrechtse Centrumpartij te zijn geweest. Ondanks meerdere klachten van leerlingen over zijn racistische en seksistische uitspraken, mag hij van het schoolbestuur aan blijven. Later als Çankaya onderzoek doet naar discriminatie bij de politie, wordt er constant getwijfeld aan zijn loyaliteit en

'Soms ben je een migrant binnen je eigen familie'

wetenschappelijke integriteit vanwege zijn 'oorspronkelijk' Turks-zijn. Bijzonderlijk pijnlijk is ook een incident in de trein, waarbij een conducteur hem als een kind aanspreekt met: 'Meneer. Spreekt. U. Nederlands.'

Telkens wordt hij als 'de Ander' gezien, zelfs door zijn eigen familie. Als tiener associeert hij zich nog sterk met Turkije, omdat hij met 'vaderlandsliefde' is grootgebracht. Maar dat verandert als hij antropologie gaat studeren. Door zijn nieuw opgedane kennis, ontstaat er verwijdering. 'Soms ben je een migrant binnen je eigen familie; de pijnlijkste vorm van verplaatsing. Een vreemdeling voor de mensen die het dichtst bij je staan', aldus Çankaya.

Met zijn persoonlijke verhaal over vervreemding maakt hij zichtbaar hoe ongelijk onze samenleving eigenlijk is. Niet alleen door racisme en discriminatie, maar ook door klassenverschillen en machtsongelijkheid. Çankaya wil zich niet meer in hokjes laten duwen. Ieder mens bezit volgens hem ontelbare, verschuivende, vloeibare identiteiten. Uiteindelijk is het aan de politiek om voor maatschappelijke verandering te zorgen, maar dat betekent niet dat wij zelf niets kunnen doen tegen onrecht. Çankaya roept een ieder op zich uit te spreken tegen vooroordelen, racisme of discriminatie, of je er nu zelf slachtoffer van bent of niet. Hij noemt dit microevoluties: 'klein verzet in alledaagse ontmoetingen'.

ZEVEN-VINKJES MOETEN PLAATSMAKEN

Schrijver en journalist Joris Luyendijk had in zijn leven nog nooit met discriminatie of uitsluiting te maken gehad. Pas toen hij op zijn veertigste ging werken voor de Britse krant *The Guardian* voelde hij zich plotseling anders. Ondanks dat zijn Engels prima in orde was, viel hij op de redactie buiten de boot omdat hij de codes van de Engelse hogere middenklasse niet kende. Hij miste naar eigen zeggen 'een jeugd in de 'juiste' sociale klasse'. Doodongelukkig verliet hij de krant na twee jaar, om er nooit meer terug te keren. In de jaren die volgden, onderwierp hij zich aan een zelfonderzoek. Was hij op eigen kracht geworden wie hij was, of had hij toch wel heel veel dingen meegekregen in het leven?

Als hij zich vergelijkt met vrouwelijke generatiegenoten, generatiegenoten van kleur of uit een andere sociale klasse, komt hij tot de ontdekking dat hij veel minder hobbels heeft

moeten overwinnen dan zij. Zij hadden geen 'zeven vinkjes' zoals hij – minstens één hoogopgeleide of welgestelde ouder, minstens één in Nederland geboren ouder, man, wit, hetero, gymnasium of vwo, en universiteit. Mannen zoals Luyendijk vormen slechts drie procent van de Nederlandse bevolking, maar maken op alle plekken van macht de dienst uit. Zowel in de politiek, het openbaar bestuur, het bedrijfsleven, als in de journalistiek. Luyendijk vraagt zich af hoe het kan dat zo'n kleine groep zoveel macht heeft. Wat volgt is een 'open' onderzoek. Hij geeft ruim tachtig lezingen over de zeven vinkjes voor de top van politiek, bestuurlijk, cultureel en economisch Nederland.

Vooraf of na afloop van een lezing gaat hij vaak in gesprek met medewerkers die niet de zeven vinkjes hebben. Zij maken hem duidelijk dat wat hij in Engeland meemaakte, net zo goed in Nederland geldt. Ook hier is opgroeien in de 'juiste' sociale klasse essentieel. vormen 'de onzichtbare norm' en als je erbij wil horen moet je proberen te worden zoals zij. Probleem is alleen dat mannen zoals Luyendijk niet alleen heel veel plaatsen bezet houden, maar ook bepalen wie een plaats verdient. Daarmee behouden de zeven-vinkjes hun macht en blijft de ongelijkheid in stand. Luyendijk spreekt van de wet van behoud van onrecht: 'Hoe minder iemand door onrechtvaardigheid wordt geraakt, hoe groter de kans dat die persoon het ver brengt. Maar hoe kleiner de kans dat hij deze positie vervolgens gebruikt om onrechtvaardigheid aan te pakken'. Om deze vicieuze cirkel te doorbreken, zullen zeven-vinkjes zoals hij plaats moeten maken. Niet alleen voor mensen uit de hogere middenklasse met een ander geslacht of een andere huidskleur, maar wat Luyendijk betreft ook voor mensen uit de werkende klasse. ■

Mannen zoals Luyendijk maken op alle plekken van macht de dienst uit

